

Est modus in rebus

– Măsura lipsei de măsură –

Întrucât unii cititori sau respondenți ar putea obiecta, referitor la tema acestei anchete, printr-o ripostă foarte la îndemână, de felul „Arta (talentul, harul, geniul etc.) nu poate fi măsurat(ă)”, ne grăbim să precizăm că ne referim - firește - la ceea ce este măsurabil, având mereu în minte adagiul *Est modus in rebus* (Este o măsură în lucruri, cu alte cuvinte: Este o măsură în toate), care aparține nu altcuiva decât lui Horațiu, care a fost, orice s-ar spune, un poet, un artist. Dacă există o măsură în *toate*, există și în artă, implicit în teatru.

Redacția

Răspund criticii la:

1. Ce înțelegeți prin măsură și lipsă de măsură în teatru? Exemple.
2. În artă, justa măsură este o dimensiune cuantificabilă?
3. Sunt creatorii români preocupați de păstrarea măsurii? Fac ei spectacole pentru public sau pentru bucuria personală?
4. Când vi se pare prea lung sau prea scurt un text dramatic? Dar un spectacol? Exemple.
5. Care este reacția dumneavoastră la lipsa de măsură a textului, spectacolului sau chiar a cronicii? Exemple.
6. Unii consideră excesul de vorbe sau de mișcare ca fiind o lipsă de măsură, alții, în schimb, îi găsesc justificări de ordin artistic. Ce părere aveți?
7. În ce compartiment al spectacolului socotiți că se depășește măsura cel mai adesea (text, regie, interpretare, scenografie, muzică, mișcare)? Exemple.
8. Ce credeți că duce la abaterea de la măsură?
9. Există repetări acceptabile și repetări inacceptabile?
10. Considerați că există un raport cauză-efect între lipsa de măsură și plictiseală sau insatisfacție? Exemple.
11. Încărcătura de semne, simboluri, citate și auto-citate are o limită perceptibilă? Ați putea s-o definiți?
12. Cunoașteți creatori români care au simțul măsurii?
13. Dacă socotim că fiecare creator (și fiecare spectacol) au propria lor măsură, ce-i putem pretinde criticului: să le accepte pe toate sau să aplice fiecăruia propria sa măsură?

Ileana Berlogea

1. Măsură și lipsă de măsură în teatru! Două concepte în continuă mișcare și transformare. Există o măsură a lui Boileau, negată categoric și violent de romantici. Există o măsură a spectacolului realist, firesc răsturnată de avangardă, de petele de culoare aruncate cu pensula, pomenite de Marinetti, și de senzațiile, gesturile și sunetele ostentative predicate fanatic de Artaud.

Ce înțeleg eu prin măsură? Armonia și descoperirea tuturor semnelor – indiferent dacă sunt vizuale sau auditive, emoționale sau senzoriale – capabile să transmită ceva: ideea, mesajul, gândul ascuns al textului. Desăvârșit simț al măsurii descoperim în Hamlet, în regia lui Liviu Ciulei. Nici un cuvânt, ton sau gest inutil.

Cu simțul măsurii își realizează, de cele mai multe ori, și Victor Ioan Frunză spectacolele, chiar și atunci când inventivitatea (din punct de vedere scenografic sau regizoral) este dezlănțuită. Mă refer la Don Juan de Molière, pus în scenă la Galați, cu ani în urmă, cu Claudiu Stănescu în rolul titular și cu Mihai Mihail în Sganarelle. Același lucru îl pot afirma și despre Cruciada copiilor de Lucian Blaga, la secția maghiară a Naționalului din Târgu-Mureș, sau Ghetou de Joshua Sobol, la Naționalul bucureștean. Dar nu mai dau acest calificativ montării tragediei Tamerlan cel mare de Christopher Marlowe. Ideile piesei, eventuala ei actualitate au fost acoperite de decor și de o mișcare prea dinamică. Mă opresc aici pentru a nu da ca exemple spectacolele proaste; ele nici nu există.

2. În artă nimic nu este cuantificabil! Satisfacția de natură estetică, cea mai autentică, este subiectivă, depinde de gustul și mentalitatea epocii, de cultura și sensibilitatea spectatorului.

3. Ca pretutindeni. Se fac spectacole pentru public – mă refer din nou la cele bune –, dar, trebuie să recunoaștem, și încifrate, pentru creatori.

Spectacolele lui Vlad Mugur intru-nesc – după mine – ambele dimensiuni. De pildă, montările sale de la Craiova cu **Slugă la doi stăpâni** de Carlo Goldoni și **Așa este (dacă vi se pare)** de Luigi Pirandello trec cu ușurință de la un mod la altul. Apoi, Alexandru Dabija. Nu voi uita niciodată **Burghezul gentilom** de Molière la Teatrul „Nottara” (1989), un clasic spectacol pentru public, în timp ce **Frații** de Sebastian Barry, la Odeon, e mai degrabă un spectacol „pentru sine”. Este prea agresiv, prea crud, prea aspru.

4. Un text dramatic mi se pare lung când nu este bine scris. La fel, și un spectacol, dacă e prost, și se pare lung. Atunci când este bun, nu simți trecerea timpului. 1794, în regia lui Alexandru Darie, este un spectacol lung, dar nu-ți dai seama de asta.

5. Eu mă consider un spectator bun. Când merg la teatru, îmi las la ușă ideile preconceptuate și accept propunerea creatorilor. Dacă reprezentarea nu-mi spune nimic, mi se pare lungă, lungă..., dar nu plec din sală. La fel, și textul dramatic. Pe el, însă, pot să-l las deoparte. Până la urmă îl termin, dar numai când sunt odihnită și am răbdare.

6. Din nou suntem în fața unei probleme puse sub semnul relativității. Dacă limbajul ales de trupă și regizor este vizual și gestual, e firesc să existe un „exces”. Dacă este discursiv, având un text cu prea multe cuvinte, lipsa de măsură este a autorului. Dar nu excesul de cuvinte supără, ci lipsa de idei. Îmi aduc aminte de spectacolul lui Dragoș Galgoțiu cu **Teatrul-seminar** de Petre Țuțea. Cuvinte, cuvinte, dar și idei. Nu era simplu de urmărit – așa spune chiar că devenea obositor, extenuant la un moment dat –, dar era incitant dacă încercai să-i descifrezi sensurile. Și piesele shakespeariene au multe cuvinte, dar, de pildă, Peter Brook nu a tăiat nimic din **Regele Lear** sau **Visul unei nopți de vară**, ci a descoperit semne scenice și imagini pentru toate momentele.

7. În toate este posibilă exagerarea. În **Tamerlan** (ca să mă întorc la primul exemplu), excesul a fost și în scenografie, și în textul insuficient susținut emoțional. Sunt de acord cu acompaniamentul muzical, dar nu pentru acoperirea absenței ideilor.

8. Lipsa de experiență, lipsa de gust, dorința regizorului sau a scenografului de a demonstra că au fantezie. Experiența și maturitatea au adus întotdeauna măsură. Excesul este determinat și de nevoia de umplere a scenei, de un spațiu prea mare. De pildă, Sala Mare de la Naționalul bucureștean l-a obligat adeseori pe Horea Popescu să pună accentul pe

elemente exterioare. S-a întâmplat acest lucru cu **Marea** de Edward Bond, o piesă aspră, densă, încărcată de spirit critic, devenită un spectacol de salon, cu o societate de doamne elegante și un decor impresionant.

9. Dacă repetarea înseamnă sublinierea unei idei, ea este acceptabilă; este neacceptabilă, în schimb, când trădează absența unor soluții noi.

10. Există. Și voi da ca exemplu ultimul spectacol regizat de Horațiu Mălăele, la Teatrul „Nottara”: **Cu capul de nicovală** de Miloš Nikolić, farsă de tip popular, rezolvată exact în această cheie, dar cu două exagerări. În primul rând, în textul carnavalesc, liber, fără perdea, repetarea unor cuvinte din „domeniul relațiilor sexuale” sau înjurăturile în exces au devenit obositoare. La fel, mișcările de păpușă automată i-au răpit lui Catrinel Dumitrescu, actriță plină de farmec, puterea de seducție.

11. Are o limită perceptibilă determinând senzația de plictiseală, chiar dacă nu-ți dai seama. Regizori cu pasiunea semnelor ce trebuie decodificate sunt mai ales Mihai Măniuțiu și Dragoș Galgoțiu. De multe ori, în special la cel dintâi, acestea sunt bine găsite: totuși, uneori obosesc. Dacă în **Richard al III-lea**, la Teatrul Odeon, ele au fost pline de sens, trezind în noi dorința reală de a le descifra, în alte spectacole – de exemplu, la Piatra Neamț, în **Noaptea călugăriței portugheze** – au fost prea multe și s-au repetat inutil.

12. O, da! În primul rând, marele și inegalabilul Liviu Ciulei, apoi Silviu Purcărete, dar nu numai ei.

13. Funcția criticului este complexă și dificilă. El trebuie să fie obiectiv. Nu poate însă realiza perfect această condiție, fiind și el om. Are această obligație, tocmai pentru că judecă o creație. El trebuie să-și formeze o cultură solidă, să-și educe gustul și să găsească cele mai bune criterii de analiză a unei opere de artă. În **Nu**, Eugen Ionescu demonstrează, vorbind despre **Maytrei** de Mircea Eliade, că aceeași carte poate fi socotită, cu argumente serioase, fie o capodoperă, fie, din contra, o prostie. Dar aici este vorba despre un pamflet și nu despre o judecată critică. Eu îi cer criticului să-l înțeleagă pe creator, dar, în egală măsură, să-i aperse pe spectatori de lucruri proaste.

Magdalena Boiangiu

1. Împărtășesc starea de inconfort care a generat caracterul concret al acestor întrebări: în ultimul timp, pentru spectatorul consecvent de teatru, stăruie impresia că, dacă actorii ar vorbi ceva mai încet, dacă

Măsură-etalon: **Nepotul lui Rameau** de Denis Diderot, în regia lui David Esrig („Bulandra”)

muzica nu ar fi atât de zgomotoasă, dacă regia ar face ceva prin care să clarifice agitația de pe scenă, dialogul cu scena – până la urmă, scopul ultim al spectacolului de teatru, fie el tradiționalist, fie el ultra-novator – s-ar putea încheia. Numim lipsă de măsură ceea ce lipsește sau ceea ce prisosește; pe cale de consecință, măsura ar fi ceea ce rămâne. Artiștii talentați, creatorii de capodopere, geniile au măsura lor, alta decât cea cu care ne-am obișnuit.

2. Nu.

3. Probabil că da. Bucuria personală ar trebui să depindă de starea de bucurie a publicului și nu de lipsa de măsură a aplauzelor în picioare.

4. La lectură, nici un text nu este prea lung. Ce raport se mai poate stabili între lungimea textului și durata spectacolului, dacă acum câțiva ani o reprezentație cu **Conu' Leonida** a durat aproape două ore?

5. Pufnesc pe nas. Exemple de reacții? Prin cronicile scrise, vorbire și bârfite.

6. Excesul, resimțit ca atare, nu poate avea nici o justificare artistică.

7. Măsura este depășită – după părerea mea – când compartimentele enumerate nu se armonizează. Exemplele cele mai expresive aparțin unor creatori foarte dăruți – regizorul Victor Ioan Frunză și scenografa Adriana Grand –, care au potențat prin talent ceea ce putea fi o „simplă” exagerare.

8. Nu știu.

9. Inacceptabilă mi se pare încer-

careia de a impune ca noutate inovații atât de vechi încât au fost uitate.

10. Da.

11. Limita este subiectivă. Din momentul în care am înțeles sau m-a emoționat ceea ce se petrece pe scenă, din punctul meu de vedere s-a ajuns la limită. Dar în fotoliul, în scaunul, pe banca de alături s-ar putea să fie un spectator mai inteligent sau mai nesimțit decât mine.

12. Cum să nu? Toți creatorii importanți au simțul măsurii. Cine sunt creatorii importanți? Asta-i altă anchetă.

13. Ultima ipoteză ar fi cea corectă. Dar memoria spectacolelor trecute este uneori prea puternică și impune scheme și tipare, mai ales în ceea ce privește simțul măsurii. Măsura cu care operează criticul adult este compusă din ceea ce vine din trecut. Peste 20–30 de ani și cei (cele) care se închină la icoana lui Radu Afrim îi vor judeca pe tinerii de atunci cu amintirile din *Job* și *Infanta*.

Dumitru Chirilă

1. Ce altceva aș putea înțelege decât o adevărată mijloace de exprimare la materialul (piesa de teatru, în cazul nostru) ce trebuie gândit, prezentat în spectacol? Orice dezechilibru, hiatus, neconcordanță pot fi

taxate drept lipsă de măsură. Exemple? Cu duiumul, dar mă voi mulțumi să spun că sunt un mare admirator al lui Vlad Mugur tocmai pentru perfectul echilibru al spectacolelor sale, pentru justificarea oricărei opțiuni, pentru refuzul soluțiilor ce ar putea parazita spectacolul, chiar dacă par frumoase în sine.

2. În artă nimic nu e cuantificabil în sensul exact, științific al termenului. Iar restul e interpretare. Aceeași scenă dintr-o piesă poate să fie expedită într-un spectacol și poate căpăta mare pondere în altul, poate să placă unei anumite categorii de spectatori și poate fi refuzată de alții.

3. Firește că sunt. Cum toată lumea este de acord că lipsa de măsură e un păcat mare al creației, nu văd cum ar putea fi un creator indiferent sau nepreocupat de ea. Problema este dacă reușește, dacă prin măsură sau lipsă de măsură înțelege același lucru ca și spectatorul sau criticul. În ceea ce privește partea a doua a întrebării nu văd nici o contradicție între spectacolul pentru public și cel pentru plăcerea personală a creatorului. Normal e să fie și una, și alta, să se întâlnească.

4. Nicăieri relativitatea timpului nu e mai mare ca într-o sală de spectacol. Timpul fizic nu are nici o relevanță. Un spectacol poate dura multe ceasuri și să nu-i simți lungimea, altul poate dura unul singur și să îți se pară interminabil. Important e dacă te prinde sau nu, dacă se instituie comunicarea între tine și ceea ce vezi. Un regizor pe care, de vreo treizeci de ani, îl admir fără rezerve semnificative m-a decepționat recent cu un spectacol încărcat și confuz, din care cu greu s-ar putea reține ceva. E vorba de Alexa Visarion și de spectacolul său cu *Revoluția oarbă* de L.M. Arcade, la Timișoara.

5. Care să fie? Plictiseala, iritarea, sentimentul că n-am fost prea inspirat când mi-am ales meseria. Din cauza ei, a meseriei, nu-mi pot permite luxul de a ieși din sală. În cazul cronicii, e mai simplu – o parcurg din ce în ce mai repede până scap de corvoadă.

6. Dacă e vorba de exces, nu există nici o justificare.

7. Măsura poate fi depășită în text, în regie, în interpretare, în scenografie, în muzică, în mișcare, în mai multe dintre acestea sau în toate. De aceea am fost foarte aspru, în stagiunea trecută, cu un *Conu' Leonida față cu reacțiunea* în care o tânără regizoare l-a completat pe Caragiale cu citate din politicienii zilelor noastre sau alte adaosuri care au produs lipsă de

măsură unui text impecabil tocmai sub aspectul măsurii.

8. Poate, lipsa de talent sau de cultură, dar cel mai adesea teribilismul, dorința de a epata.

9. Da. Sunt cazuri când repetarea poate avea un efect stilistic, așa cum în altele poate deveni redundantă.

10. Vezi răspunsul la întrebarea nr. 4.

11. Limita o stabilește posibilitatea de comunicare între creație și spectator, de care am mai vorbit. Atâta vreme cât ea funcționează, încărcătura este acceptabilă.

12. Cunosco! Cum să nu cunosco? Avem în țară creatori de mare valoare, or valoarea se exprimă și prin simțul măsurii. Vi-i puteți imagina pe Vlad Mugur, Liviu Ciulei, Valeriu Moisescu, Alexandru Darie, Cătălina Buzoianu și pe mulți alții fără acest simț? Sau pe marii actori?

13. Datoria criticului este aceea de a detecta tâlcurile operei analizate, de a-i stabili mijloacele, particularitățile și finalitatea și de a le trece, apoi, prin propria grilă. Dar, în orice împrejurare, criticul trebuie să rămână transparent, așa cum Titu Maiorescu ne învață că trebuie să fim.

Irina Coroiu

1. În teatru – ca și în orice alt domeniu de creație –, noțiunile de „măsură” și respectiv „lipsă de măsură” sunt ambivalente. Fiindcă, e știut, în artă, atât regularitatea (adică *armonia*), cât și iregularitatea (adică *abateră*) pot constitui și calități, dar și (contra)argumente estetice. De aici, riscurile unei judecăți dogmatice.

2. Pentru a-i cuantifica artei ipotetice gradații ar fi necesară o instanță supremă, echivalentă Creatorului. Iar criticul – oricât de merituos – nu are dreptul să se erijeze într-o astfel de instanță. Criticul poate doar – eventual – să semnaleze ceea ce consideră că nu este conform cu viziunea propusă și să-și argumenteze afirmațiile.

3. Numai în clasicism se presupune că artiștii ar fi fost preocupați de respectarea canoanelor.

Nu văd vreo incompatibilitate între așa-zisa respectare sau nerespectare a măsurii și bucuria personală a realizării unui spectacol pentru public ori pentru gloria propriului palmares. Există, doar, atâtea meritorii succese de casă!

4. La lectură, un text poate să i se pară criticului lung și plictisitor, dar un regizor inspirat poate să croiască din materia supraabundentă o reprezentare cvasi-perfectă.

Măsura tinereții: *Don Juan* de Molière, în regia lui Victor Ioan Frunză (Galați)

La rampă, lipsa de sens poate da impresia de lungime plicticoasă. Teoretic, secretul „proporției divine” ar fi minima unitate între conținut și formă.

5. Lipsa de măsură – fie ea a textului, a spectacolului ori a cronicii – în principiu cere să i se răspundă cu aceeași monedă, adică prin opinii lipsite de... menajamente.

6. Excesul poate la fel de bine să fie sau să nu fie justificat în economia viziunii scenice, să fie sau să nu fie blamabil. Dacă, în viața de zi cu zi, excesul e amendabil, în artă lucrurile sunt infinit mai nuanțate.

7. Nu cred că vreunul dintre sectoare este mai vulnerabil la acest flagel, care-și merită prezenta anchetă. Ancheta care nu merită să fie întinată cu exemple concrete, căci s-ar păcătui tocmai printr-o... lipsă de măsură: expedierea, substituită analizei.

8. Abaterea de la măsură în materie de teatru cred că este la fel de complexă ca în orice altă sferă înglobând rațiuni și estetice – dorința de a fi perceput cât mai exact –, și psihologice – insuficientul autocontrol.

9. Sigur că există fenomene acceptabile și fenomene inacceptabile. Depinde de la ce și la cine se face raportarea.

10. Pentru un spectator profesionist cum este criticul, plictisul nu provine decât din insatisfacție, din incapacitatea de a-și găsi sieși o motivație...

11. Definiția ideală ar fi *stilul* în virtutea căruia un creator își poate permite să se joace – fie chiar și în exces – cu semne, simboluri, citate și autocitate.

12. Un prea accentuat simț al măsurii e posibil să anuleze statutul de „creator” prin anihilarea stării de grație a creației. Așa că nu-mi doresc să cunosc prea multe persoane „cuminti”!

13. Depinde de idealul ce-l animă pe respectivul critic. Dacă-și dorește să se evidențieze pe sine, atunci, cu siguranță, va opera doar cu propriile-i „măsurii”. Dacă și-a propus să fie un respectuos și cât mai fidel intermediar între artist și public, atunci va încerca să descopere, de fiecare dată, nu iluzoriul număr de aur, ci ipoteticul *bob de aur*...

Alice Georgescu

1. Prin măsură – în teatru, ca și în oricare alt „spațiu” mai mult sau mai puțin artistic – înțeleg echilibrul și armonia întregului (aici, a spectacolului), decurgând din echilibrul și armonia fiecărei părți constitutive, precum și a relației în care sunt ele puse. Prin lipsă de măsură înțeleg,

Modus scenographicus (Aurel Vlad): Timon din Atena de W. Shakespeare, în regia lui Mihai Măniutiu (TN Craiova)

foto: Dorian Delureanu

firește, contrariul: dezechilibrul, dizarmonia. Mai departe, dacă ar fi să continui demonstrația folosind perechi de contrarii și având în vedere și rezultatul produsului artistic, aș spune că măsura e definibilă și ca *gust* („X are gust”), iar lipsa de măsură, ca *dezgust* (aparținând, însă, receptorului).

2. Nu, evident. Dacă ar fi cuantificabilă, ar putea fi... cuantificată, introdusă ca atare în memoria oricărui computer și pusă la fabricat ouă artistice pe bandă rulantă – ceea ce nu e de închipuit și, mai ales, de dorit. Dacă măsura ar fi reductibilă la o cifră exprimând cantitatea sau altă mărime fizică, lucrurile ar fi, probabil, mult mai simple, dar și mai previzibile, așadar plicticoase. Pe scurt, cred că fiecare spectacol are (când are) justa sa măsură. Ca să dau acum exemple solicitate mai sus, aș cita două spectacole ale aceluiași (talentat) regizor, Alexandru Darie, făcute la același (bun) teatru, „Bulandra”: *Trei surori și 1794*; în primul mi s-a părut a vedea o măsură desăvârșită (a „scormonirii” textului, a întrebuirii actorilor, chiar și a solicitării psihice a auditoriului), pe când în al doilea mi s-a părut a constata, dimpotrivă, o încălcare a măsurii, măcar pe anumite porțiuni, cu efect însă, cum spuneam, asupra întregului. Ba am chiar un exemplu și mai frapant, de coexistență a măsurii și a lipsei de măsură în același spectacol: *O scrisoare pierdută* al lui Alexandru Tocilescu, la TNB, cu actele I și II, respectiv III și IV. Presupun că primii care deplâng imposibilitatea de a cuantifica măsura justă sunt regizorii înșiși...

3. La amândouă întrebările am același răspuns: unii – da, alții – ba.
4. Un text dramatic mi se pare prea lung (situație foarte frecventă) atunci când utilizează prea multe cuvinte ca să spună prea puține lucruri – cate-

goria I –, iar prea scurt (rareori), atunci când aș fi simțit nevoia ca unele dintre lucrurile spuse acolo să fie dezvoltate și nuanțate în plus – categoria a II-a. În cazul spectacolului, situația – în principiu, asemănătoare – se complică prin fenomenul numit „durată subiectivă”, când, de pildă, un spectacol scurt, dar prost, pare interminabil. Exemple (sau exemplare) dramaturgice din a doua categorie nu-mi vin în clipa asta în minte, așa că nu voi numi nici reprezentanți din cea dintâi (aici, recunosc, am o listă lungă cam cât textele respective). Exemple de spectacole – situația de bază: *Scenariul* de Martin Crimp la „Nottara” (pildă luată aproape la întâmplare din imensa categorie I), *Tartuffe* de Molière la teatrul din Brașov (categoria, mult mai restrânsă, II); exemple de spectacole – situația „durată subiectivă”: recentul *Scrisoare de dragoste ca un supliciu chinezesc* (profetic titlu!) de Fernando Arrabal la „Nottara” (din vasta categorie I), *Gaudeamus* al lui Lev Dodin (infima categorie II – când îți pare rău că s-a terminat).

5. Când am de-a face cu un text (literar sau critic) care îmi pare a depăși măsura (fie aceasta și numai măsura atenției mele), îl las deoparte și, când pot, evit să mai „abordez” alte texte ale aceluiași autor. La spectacolele din această familie, când situația e foarte gravă și căile de acces, lesne utilizabile, ies din sală; când sunt obligată să rămân locului (cazul obișnuit), contemplu pereții, tavanul, coafura vecinilor și, dacă actorii nu strigă prea tare, mă pierd în dulci visări adormitoare. Ce fel de exemple, dom’le?!

6. Păi, dacă e exces, cum să nu fie lipsă de măsură?! Ce zic „alții” e treaba lor.

7. Nu cred că se poate face un clasaмент, dar, cum autorul spectacolului e socotit, de toată lumea, regizorul,

orice lipsă de măsură lui îi este, finalmente, imputabilă. Chiar și cea a textului – că doar nu se sfiește nimeni să-l „amelioareze” chiar și pe Shakespeare... Exces de regie există, după părerea mea, în circa 85% dintre spectacolele care se joacă acum în România, din motivul arătat. Dar, ca să intru în detalii: **Eșafodul** de George Astalos, la Galați (exces de text), **Visul unei nopți de vară** de Shakespeare la Cluj (excese scenografice în costume –

12. Da. Și, deși nu s-au cerut exemple, dau, pentru că ele merită să fie cunoscute și (da!) imitate: Vlad Mugur, Liviu Ciulei, Tompa Gábor, Bocsárdi László, Alexandru Dabija, Alexandru Darie, Cătălina Buzoianu, Alexandru Colpacci (înșiruirea nu implică ierarhizare decât până la un punct) – chiar dacă, uneori, s-au mai abătut și ei de la justa măsură.

13. Cred că trebuie să-i pretindem lucrul cel mai greu: să le împace.

Mircea Ghițulescu

1. Măsură înseamnă limită, dar și reper: nu ne putem descurca în infinitul care ne înconjoară fără unități de măsură în spațiu, timp, masă și valoare. Metrul și minutul, gramul și banul sunt niște invenții care ne-au devenit atât de familiare încât ni se par la fel de concrete ca orice obiecte naturale. În acest sumar peisaj științific, arta a venit cu lipsa de măsură care lipsește. Măsura și lipsa ei sunt principii ale bunelor maniere, mai puțin ale artei. Putem pune măsură în imaginar? Sunt lipsite de măsură picturile lui Bosch, blocurile sonore din operele lui Wagner, jocul cu diavolii și moartea din **Dănilă Prepeleac** sau **Ivan Turbincă** sau limbajul din **Cântărețea cheală**? Poate că da, dar, în cazul acesta, lipsa de măsură se numește altfel. Este o lipsă de măsură pozitivă, înțeleasă ca „realism nemărginit”, acel „réalisme sans rivages” de care vorbea cândva teoreticianul marxist trecut acum la islamism Roger Garaudy. Astfel că, dintr-un spectacol, țin minte „secvențele de exces” cum spune George Banu. Dar nu exces de zgomot și furie, ci de intensitate. Pagini, situații, imagini aflate la limita exploziei, fără ca explozia să se producă în exterior. Explozie a ideilor, nu a volumelor. Există, desigur, un ideal clasic de frumusețe și armonie, dar și în acest caz lucrurile se complică pentru că, o știm, uritul poate fi frumos și anume atunci când e semnificativ. Dacă uritul rămâne doar urit, dispăre arta.

2. Artiștii români (ca și românii în general) nu diferă de alții. Nici românii, nici artiștii lor nu sunt un fel de Roberta cu trei nasuri dintr-o piesă a lui Ionescu. De aceea mi se pare inutilă toată această eseistică ideologică ce înflorește sub ochii noștri, încercând să determine noi coordonate stilistice ale românității, fie în pozitiv (asemenea lui Blaga), fie, cel mai adesea, în negativ (ca Cioran și post-cioranienii). Cred că în reprezentările negative ale românității este vorba

mai degrabă de nemulțumirea de sine a intelectualului român, pe care o trece pe seama comunității, decât de imagini obiective ale problemei. Revenind la întrebare, cred că lipsa de măsură a creatorilor de oriunde seamănă, paradoxal, cu o zgomotoasă prudență. Impasul artei contemporane este că nu mai poate depăși măsura, deși se zbate să o facă. Tocmai această zbatere – mai ușor de observat în simfonismul modern și în artele plastice – caracterizează arta contemporană. De regulă, lipsa de măsură echivalează cu lipsa de semnificație. Să luăm seria de spectacole bucureștene cu homosexuali: nu numai că sunt excesiv tematizate (cum erau, pe vremuri, piesele sau filmele cu ilegalisti), dar sunt șubrede prin lipsa lor de semnificație sau, mai exact, prin semnificația lor minoritară, deci minoră. Singura lipsă de măsură care poate face rău artei este lipsa de idei, prosul gust și caracterul insular.

3. Orice artist exultă când îi iese o scenă, o pagină, o imagine și rareori se întâmplă ca jubilația creatorului să nu se transmită publicului.

4. Citești **Hamlet** și nu te mai saturi, citești **Lumină de la Ulmi**, o piesă scurtă de Horia Lovinescu, și ți se pare nesfârșită. Vezi un spectacol lung de peste patru ore (să spunem, **Maestrul și Margareta** al Cătălinei Buzoianu) și nu simți nevoia să ieși la o țigară, după cum, vezi **Scrisoare de dragoste ca un supliciu chinezesc** de la „Nottara” și simți nevoia să fumezi din zece în zece minute.

5. Reacția este critică, dar, repet, depinde ce înțelegi prin lipsa de măsură: fie că nu este un criteriu al artei, fie că este unul prea general, care le cuprinde pe toate celelalte. În ceea ce privește critica de teatru/cronica dramatică, singurul lucru care te poate deranja este inadecvarea. Scrii despre **Macbeth** și vorbești despre cripto-comunism, despre **Viforul** și te pierzi în comentarii despre naționalismul dramei istorice românești etc.

6. Teatrul contemporan este laconic și excesul de text dăunează spectacolului.

7. Regia este vinovată pentru toate.

8. Ori ignoranța, ori îndrăzneala. Când „lipsa de măsură” provine din ignoranță (vezi spectacolul cu **Trandafirii roșii** de Zaharia Bârsan de la „Bulandra”, unde tânărul regizor se află, cultural vorbind, în afara problemei), rezultatul este catastrofal. Când pornește din îndrăzneală cultivată, poate face minuni.

9. Da.

Un regizor al măsurii de aur: Vlad Mugur (Mincinosul de Goldoni, la Odeon)

Adriana Grand), **Julius Caesar** de Shakespeare la „Bulandra” (exces de muzică – Adrian Enescu –, deși, în sine, ireproșabilă), **Turandot** de Carlo Gozzi la „Bulandra” (exces de mișcare – Mălina Andrei). Excesele actoricești, la rândul lor existente în majoritatea spectacolelor, ar ocupa, de-ar fi să le înșir, tot spațiul anchetei, iar să-i numesc doar pe unii ar fi nedrept.

8. Lipsa de cultură (mai ales de lecturi solide), lipsa de profesionalism (derivată din studii incomplete, aproximative sau cu pedagogi îndoelnici), prostia pură; dar, mai ales, lipsa de talent și admirația oarbă pentru propria persoană.

9. Desigur. Repetările acceptabile sunt cele care au sens și nu depășesc... măsura (repetiția – nu cea zilnică, la teatru – este, după cum se știe, un procedeu stilistic perfect onorabil); inacceptabile sunt celelalte.

10. Sper că se deduce acest lucru din cele spuse până aici. Să dau din nou exemple ar fi să depășesc și eu măsura.

11. Personal, aș numi această limită nu perceptibilă, ci acceptabilă. În acest sens, cred că ea se regăsește înăuntrul definiției măsurii.

O măsură controversată: 1794, în regia lui Alexandru Darie („Bulandra“)

10. Există un raport de la cauză la efect între lipsa de idei, prostul gust și inexpresivitate, pe de o parte, și starea de iritare pe care o poate induce un spectacol, o carte, film sau emisiune de televiziune.

11. Orice încărcătură de semne este suspectă: înseamnă că artistul nu are maturitatea sintezei, că nu a ajuns să-și explice sieși ceea ce încearcă să explice altora.

12. Desigur. Cei mediocri și cei care au scris și scriu la comandă.

13. Criticul are dreptul la măsura lui. Critica este și ea creație, chiar dacă de rang secund, și are o trăsătură comună cu creația: caracterul subiectiv. Trăiești lectura unei cărți sau experiența unui spectacol prin analogie subiectivă. Ești în mijlocul lumii care ți se arată cu experiența, cultura și sensibilitatea personală (atâta câtă este).

Mirona Hărăbor

1. Măsură, în teatru ca și în viață, mai înseamnă și chibzuință. Altfel spus, capacitatea de a socoti, de a cântări, de a echilibra în mod înțelept o sumă de „ingrediente” pentru a potrivi „parfumul” pe care ți-l dorești. Dar autocontrolul nu este posibil decât dacă artistul își iubește opera mai mult decât pe sine. De aceea, așa spune că, într-un fel, lipsa de măsură și narcisismul sunt cam același lucru. Ce exemplu să dau? Prima oară când, experimentând pe pielea mea efectele ei pozitive, mi-am dat seama că măsura este esențială într-un spectacol de teatru a fost la **Nuntă însângerată** al lui Bocsárdi László.

2. Având în vedere că arta presupune întotdeauna un receptor, măsura „justei măsuri” a unui spectacol este reacția publicului.

3. Judecând după spectacolele de

teatru din România, există foarte puțini creatori de teatru care să fie preocupați de păstrarea măsurii. Marea majoritate pare a o disprețui, dând senzația că o consideră un criteriu steril, demodat. Atunci când nu au altă scuză pentru faptul că nu le reușește comunicarea, pretind că lucrează „pentru plăcerea lor”. În realitate, fac artă de dragul cusăturii, nu al pingelei, cum spunea Caragiale.

4. De obicei, raportez dimensiunea unui spectacol/text dramatic la capacitatea mea de a suporta să-i fiu spectator/cititor. Mai exact, îl „proclam” prea lung atunci când începe să nu-mi mai spună nimic. Limita superioară am atins-o (sper) la **Lorenzaccio**, regizat de Victor Ioan Frunză. Din păcate, nu am avut niciodată bucuria ca un spectacol să mi se pară prea scurt. Rareori, suficient de scurt. De cele mai multe ori, l-am găsit mai puțin scurt decât aș fi îndurat.

5. La spectacole, dacă nu pot să o iau la goană, mi se dezvoltă o reacție organică de apărare: îmi caut de

lucru. Gândurile îmi fug către ceva mai interesant, care să îmi țină atenția trează. În cazul unei piese sau al unei cronici, fie pur și simplu nu mai citesc, fie caut dezlegări ale nodurilor din papură. Am observat că din greșeli(le altora) învăț cel mai mult.

6. Interesul meu este cel mai bun metronom. Mă plictisesc ori de câte ori creatorii unui spectacol îmi repetă cu obstinție ceea ce deja mi-au spus. Asta pentru că mă consider un spectator neputincios la minte. Nu țin seama că, de fapt, eu înțeleg imediat. Nu există justificări de ordin estetic pentru incapacitatea unui artist de a mă câștiga și de a mă păstra, ca receptor al lui.

7. Cel mai frecvent, măsura este depășită de către actori și regizori. Actorii care „plusează” sunt, în special, neprofesioniștii dornici să placă publicului. Dar o fac copilărește, atunci când regizorul nu mai este prezent pentru a supraveghea spectacolul. Cei pe care nu-i iert (vorba vine) pentru lipsa de măsură sunt regizorii, tocmai pentru că, din dorința de a-și demonstra cultura și talentul, îi „bagă degetele în ochi” spectatorului.

8. Excesul este ceea ce artistul nu se îndură să înlăture. Pe de o parte, iubește prea mult orice produce, pe de altă parte, nu are încredere că eu, spectatorul lui, am înțeles ceea ce mi-a mai spus o dată.

9. Singurele repetări acceptabile sunt cele care se justifică. Orice se naște din cele două motive enunțate la punctul de mai sus este balast.

10. Lipsa de măsură naște atât plictiseala, cât și insatisfacția.

11. Semnele, simbolurile, citatele și auto-citatele încetează să mai fie folosite din punct de vedere artistic în momentul în care nu mai comunică nimic.

foto: Costin Nae

O măsură a Cătălinei Buzoianu: Petru de Vlad Zografi („Bulandra“)

12. Vlad Mugur este, pentru mine, unul dintre acești creatori.

13. Și criticul are nevoie de chibzuință. Cântarul său ar trebui să ia în calcul atât „muzica” interioară a spec-

oricum sunt greu de fixat până și aceste limite ale publicului.

3. Majoritatea nu, unii poate că da, însă lucrurile ar trebui nuanțate. Poate fi denumit „creator” doar cel

mijloc sensibil diluată în teatrul românesc de azi) își imaginează că sunt, de fapt, creatori, uitând de public și raportându-se la „bucuria lor personală”, care devine astfel „tristețea noastră adâncă”.

4. Prea lung mi se pare un text care nu are nimic de spus, iar prea scurt, cel care nu există deloc, fiind înlocuit cu alte mijloace de comunicare, care, cel mai adesea, se dovedesc insuficiente. Cât despre spectacole, am văzut unele de peste patru ore, în timpul cărora minutele păreau că se comprimă (exemplu: 1794, în regia lui Alexandru Darie), dar și altele, de numai o oră, care păreau că nu se mai termină (exemplu: Black Milk, în regia lui Radu Afrim).

Sinceră să fiu, nu are rost să dau exemple, pentru că sunt prea puține din prima categorie și prea multe din cea de a doua.

5. Reacția la lipsa de măsură a „meseriașului” care se crede „creator” este, firesc, una de respingere, însă constat cu surprindere că limita suportabilității mele se dovedește destul de elastică încât să evit confruntările, mai mult sau mai puțin violente (de idei, desigur), la care, recunosc deschis, mă gândesc deseori. Iarși ciudat este faptul că, oricât de lipsită de măsură – într-un fel sau altul – ar fi fost o încercare de spectacol, n-am citit despre aceasta decât cronici serioase, aplicate, cel mult ușor ironice. Oare n-ar fi necesară o abordare radical diferită?

6. Justificări de ordin artistic se pot găsi pentru orice, dacă împingem teoria până la absurd. Dorința unora dintre noi de a fi martorii unei experiențe marcante în materie de teatru

Măsură elină:
Danaidele lui Silviu Purcărete (TN Craiova)

tacolului, cât și propriul sistem de referință.

Cristina Modreanu

1–2. Pornind de la adevărul conținut în cea de-a doua întrebare, sunt tentată să spun că, nefiind *sub nici o formă* o dimensiune cuantificabilă, „justa măsură” în artă rămâne o noțiune cu care greu se poate opera. Tind să cred că raportarea continuă la „păstrarea măsurii”, care implică încadrarea într-un sistem ordonat prin moderație, cumpătare, înfrânare, ar

care imaginează o lume, un univers cu propriile-i reguli și caracteristici, o lume coerentă, inteligibilă (de acceptat sau nu) și pentru ceilalți, o lume prin exemplul căreia vrea să determine o schimbare în juru-i. Sigur că un creator face în primul rând spectacole pentru „bucuria sa personală”, dar magia constă în faptul că aceste spectacole îi bucură cu adevărat și pe ceilalți, schimbând ceva în ei. Mai există, bineînțeles, și „meseriașii” profesiei, care, fără a-și putea aroga denumirea de creatori, sunt cumva obligați să se gândească mai întâi la public, la ceea ce i-ar plăcea acestuia

Adrian Mihalache

Într-o dispută din Parlamentul anilor '20, Nicolae Iorga s-a referit disprețuitor la studiile ingineresti ale lui I. I. C. Brătianu: „În definitiv, ce mă poate învăța pe mine un inginer?”, la care acesta din urmă i-a replicat demn: „Nimic altceva decât măsura, domnule profesor!”. Rezultă de aici că măsura ar fi un atribut al demersului tehnic, orientat spre acuratețe, nu spre strălucire, spre confort, nu spre expresivitate; ca urmare, ea ar fi un concept străin artei, respectiv teatrului. Acesta din urmă, mai ales, vizează exacerbarea conflictelor până la destina-

derea cathartică, de aceea preocuparea pentru măsură pare aici cel puțin deplasată. Măsura a fost valorizată pozitiv în teatru doar de două ori în cursul istoriei sale: în timpul clasicismului francez și în cel al dramei burghize „bine făcute”. Or, ceea ce rămâne viu din teatrul acestor perioade este tocmai conflictul dintre energia explozivă a fondului și chinuitoarele restricții ale formei: Fedra sau Berenice devin mai emoționante prin faptul că sunt constrânse să-și clameze pasiunea și durerea în hexametri bine „măsurați”. Teatrului i s-ar potrivi injoncțiunea evanghelică „Fiți reci sau fierbinți, căci de veți fi doar căldicei, am să vă scuip din gura mea”.

putea face mai mult rău artistului decât o eventuală „pierdere a măsurii”, care – temporară fiind și slujind interesele spectacolului – poate deveni benefică. Nu vorbim, desigur, despre o înfruntare voită a limitelor suportabilității publicului sau de manifestări de ordin patologic. Dar

să vadă, la ce l-ar putea deranja etc. Legile comercialului, care afectează tot mai mult artele spectacolului, prevăd deja – în țările civilizate – o durată maximă a reprezentațiilor de care cei ce fac spectacole trebuie să țină cont. Mai grav e când unul dintre acești buni meseriași (categorii de

ii face să confunde uneori excesul cu inovația.

7. Fiecare departament își are „clienții” săi. N-aș vrea să nedreptățesc pe cineva dând mai puține exemple decât există oferte.

8. Dorința de a ieși din comun, frica de mediocritate, disperarea chiar,

teribilismul sau, mai grav, imposibilitatea de a fixa anumite limite din cauze ce țin de patologic.

9. Acceptabile sunt cele intenționate în virtutea unui scop, a unei demonstrații coerente, iar inacceptabile, toate celelalte.

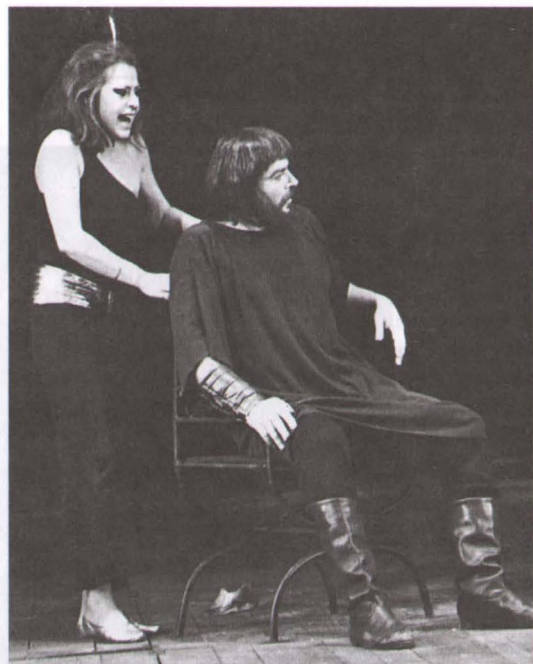
10. Da, însă un raport asemănător, având ca efect tot plictiseala, poate genera și „excesul de măsură”, ca să zic așa, mai exact, acel tip de montare care se menține cuminte în limitele „citirii” unui text clasic, de exemplu.

11. Când toate acestea sunt combinate, cu greu se mai poate vorbi de o limită.

12. Adevărații creatori se pot număra pe degete în mișcarea teatrală românească.

13. Cred că orice spectacol trebuie judecat din perspectiva a ceea ce și-a propus și în funcție de ceea ce a reușit să împlinească în cele din urmă. Un critic e obligat să le accepte pe toate, situându-se pe o poziție critică – sau nu – față de propunerea spectacolului și apreciind apoi în ce măsură spectacolul (și, implicit, creatorul lui) și-a atins sau nu scopurile. Sigur că pe tot parcursul acestei „acțiuni” are de luptat cu „propria măsură”, căreia putem să-i mai

Lipsa de măsură implică violentarea limitelor bunului-simț, dar și a componentelor mai sus menționate. Măsură înseamnă ca un spectacol să nu dureze mai mult decât poate fi interesant din punct de vedere artistic. Măsura presupune ca toți cei ce contribuie la înfăptuirea montării să-și cunoască exact ponderea în economia ei și să nu încerce să iasă în față cu prețul instaurării unor dizarmonii, ci să pună în practică arhicunoscuta învățătură potrivit căreia spectacolul teatral este rezultatul muncii de echipă. Se poate vorbi despre măsură doar atâta vreme cât spectatorul stă în sala de teatru pentru că ceea ce vede îi place și îl interesează și nu fiindcă așteaptă să înceteze ploaia care s-a pornit pe neașteptate și l-a găsit fără umbrelă. Măsură înseamnă că, indiferent de limba în care e jucat spectacolul, publicul înțelege aproape tot. Atunci montarea solicită benefic mintea receptorului, îl transformă în co-participant și nu îl face să se simtă agresat, disprețuit. Bunăoară, **Nuntă însângerată** de la Teatrul „Tamási Áron” din Sfântu Gheorghe, prin felul în care a echilibrat raportul dintre teatru și dans, fără să se transforme

O altă măsură a tinereții: **Antoniou și Cleopatra** de Shakespeare în regia lui Mihai Măniuțiu (TN Cluj)

cu timpul, o dată cu îmbogățirea experienței profesionale, cu maturizarea. Demn de menționat aici e cazul regizorului Theodor-Cristian Popescu, în ale cărui montări observ un tot mai accentuat interes pentru măsură. Mai cu seamă după ce a montat la Târgu-Mureș... **Măsură pentru măsură.** Cei mai mulți dintre tinerii regizori cad în păcatul nemăsurii și își transformă primele montări în compendii ale cunoștințelor dobândite în școală sau în rezumate ale celor „furate” de la regizorii consacrați. Nu am sesizat acest lucru în spectacolele lui Claudiu Goga (atâtea câte am văzut) sau în câteva dintre montările lui Vlad Massaci. În păcatul nemăsurii cad însă și creatori cu faimă recunoscută. De exemplu, cred că Alexandru Darie a lungit **1794** sau **Viforul** doar pentru plăcerea lui personală, în schimb și-a regăsit simțul măsurii și le-a făcut plăcere spectatorilor prin felul concis, însă bogat ideatic și imagistic, în care a proiectat **Iluzia comică**.

4. Când mă plictisește. Când încep să mă uit obsesiv la ceas și să mă întreb dacă mai prind tramvaiul să ajung acasă. Când, în loc să fiu la teatru, aș prefera să mă uit la televizor, fie și la „Marius Tucă Show” ș.a.m.d.

5. Amuzamentul trist, plictiseala, abandonul. La acesta din urmă pot face apel doar în cazul lecturii unui text a-dramatic ce se pretinde dramatic, sau al citirii unor cronici insipide. Fiind un om civilizată, nu părăsesc, orice ar fi, sala de spectacol. Un spectacol la care am rezistat eroic, dar pe care nu am să-l uit niciodată din pricina stupideniei lui a fost **Diavoli** de la Naționalul timișorean.

6. Nici un fel de exces nu are justificare. Cei care caută argumente pen-

Măsuri shakespeareiene: **Hamlet** în regia lui Liviu Ciulei („Bulandra”)

spunem și altfel: sentimentul că el ar fi știut mai bine cum trebuie făcut spectacolul pe care-l judecă.

Mircea Morariu

1. Măsura presupune echilibru, înțelepciune, respect pentru conceptul însuși de spectacol, pentru armonia lui, pentru adecvata îngemănare a componentelor sale verbale și non-verbale. Pentru cei ce contribuie la înfăptuirea montării, dar și pentru spectatorii cărora li se adresează.

într-un spectacol de teatru-dans, este pentru mine un spectacol „cu măsură”. **Poveste de iarnă**, spectacol produs de Fundația Contemporania, în care textul shakespeareian a fost eviscerat în mod nepermis și actorii au strigat cât pentru un cincinal de aici înainte, e reversul măsurii.

2. Cuantificabilă, dar cu instrumentele cu care se operează asupra produsului estetic și nicidecum în pagini de text, în minute de spectacol, în număr de metafore. Dar și aici intră în discuție măsura.

3. Unii da, alții nu. Simțul măsurii vine

foto: Tudor Predescu

foto: Ileana Muncăciu

Măsură mare: **Visul unei nopți de vară** de W. Shakespeare, în regia lui V. I. Frunză (TN Cluj)

tru a scuza ceea ce nu poate fi scuzat o fac pentru a fi interesați, originali, pentru a părea „open minded”. Dar o fac pe riscul lor. Mă tem însă că astfel discreditează modul în care e perceput discursul critic de către creatorii de spectacole.

7. În toate, dar de la caz la caz. Însă, atâta vreme cât considerăm că regizorul e principalul responsabil pentru tot ce se întâmplă pe scenă, toate „nemăsurile” lui și ale colaboratorilor lui îi sunt imputabile. Trăim în epoca „regizorocrației”, a dictaturii directorilor de scenă. Dictaturile provoacă răzvrătiri. Am deci dreptul ca, în fața apăsării nemăsurii, să mă răzvrătesc împotriva regizorului, atunci când nu a știut să-i strunească pe cei aflați „sub bagheta” lui. Cel mai la îndemână exemplu îmi este **Visul unei nopți de vară** de la Teatrul Național din Cluj, în care lipsa de măsură a regizorului (Victor Ioan Frunză) și a scenografei (Adriana Grand) a dus montarea în zona grotescului.

8. Excesiva iubire de sine, absența autocontrolului, ignorarea programatică a părerii celor care, chiar cu o voce timidă, îl roagă pe creatorul sau criticul „dezlănțuit” să mai măsoare o dată. Măsura, ca și lipsa de măsură, este o chestiune ce se raportează la capitolele pregătire profesională, gust și caracter.

9. Da. Însă repetările sunt acceptabile numai până nu devin excesive. Și repetările presupun existența simțului măsurii.

10. Am răspuns, cred, deja, la această întrebare. Am dat și exemple, cu riscul de a-mi transforma unii prieteni în dușmani. Altele nu mai dau, căci... e o măsură în toate.

11. Neîndoios că da, însă mi se pare greu de definit. Supraîncărcarea îmi

provoacă nevrozii, iar atunci numai la teoretizări nu îmi mai e gândul.

12. Da. Și, pentru că trăim în epoca adaptărilor și dramatizărilor, aș menționa-o în primul rând pe Cătălina Buzoianu. Altminteri, chiar și domnia sa mai greșește (vezi **Sonata fantomelor**).

13. Criticului i se cere ca, înainte de a scrie despre un anumit spectacol, să-l înțeleagă, operație ce presupune adesea eliberarea de propriile limite

autentic la care avem dreptul să ne așteptăm din partea lui Alexandru Tocilescu), am judecat nedrepte o serie de cronici sau pseudo-cronici scrise de cei ce nu sunt critici de teatru (Cristian Tudor Popescu, Dan C. Mihăilescu). Interesant, de un remarcabil simț al măsurii au dat dovadă criticii de teatru, precum Constantin Paraschivescu („Teatrul azi”) sau Alice Georgescu („Scena”).

Constantin Paiu

1. Capacitatea creatorului (decisivă pentru accesarea la valoare) de a păstra o stare de echilibru între vis și realitate, fapt care presupune luciditate, spirit de discernământ, cum-pătare – adică bun-simț artistic. Lipsa de măsură este reflectarea în oglindă a celor de mai sus, adică – așa cum le spunea Hamlet actorilor – îndepărtarea de scopul teatrului.

2. Da, cu precizarea, obligatorie, a unui adevăr: receptarea semnului artistic fiind o operațiune esențial subiectivă, instrumentarul utilizat în cuantificarea „măsurii” este sensibil diferit de la o persoană la alta.

3. Nu cred că sunt preocupați de chestiunea în discuție mai puțin decât creatorii de altă naționalitate

Absurdul bine măsurat: **Cântăreata cheală** de E. Ionescu, în regia lui Tompa Gábor (Teatrul Maghiar din Cluj)

metamorfозate în modele sau mă-suri procustiene. Dar, cu bun-simț, cu bun-gust și, mai ales, cu caracter, criticul va ști să aprecieze corect măsura oricărui spectacol. Mie nu îmi plac entuziaștii de profesie, care aplaudă frenetic și nemăsurat orice trăsnaie, dar nici cei care fluieră fără limite. Bunăoară, deși recunosc că **Scrisoarea pierdută** de la Naționalul bucureștean nu e tocmai o reușită (deceția provine din lipsa comicului

sau cetățenie. Cât privește partea a doua a întrebării, îmi îngădui s-o consider retorică.

4. Mi se par prea lungi și unul, și altul atunci când cei care le-au produs scapă de sub control măsura; când nu, mi se par înscrise în limitele normalității și le apreciez cu toată deferența.

5. Pentru text și cronică: lectura în diagonală sau chiar abandonarea ei, însoțită de o urare aplicată. Pentru

spectacol: o excursie a atenției către alte zări sau, când lucrurile sunt foarte grave, chiar o excursie a propriei persoane în afara sălii de spectacol.

6. Părea mea este că excesul (de orice fel, deci și cel de vorbe sau de mișcare) se situează la antipodul măsurii.

7. De la caz la caz – în text, regie, interpretare, scenografie, muzică, mișcare...

8. O stare temporară de suferință a inteligenței artistice sau, atunci când se recidivează, diletantismul.

9. Repetări în „lipsa de măsură”? Dacă la așa ceva se referă întrebarea, răspunsul ni l-au dat, de mult, strămoșii noștri latini, dragii de ei: „Perseverare diabolicum”. Dacă întrebarea se referă la altceva, nu știu la ce se referă.

10. Pentru spectatorul avizat, fără îndoială.

11. Da, sub rezerva celor afirmate la punctul al doilea. Definirea acestei limite? Momentul în care te simți îndemnat să strigi: „Gata, bre!”.

12. Da.

13. Criticului, în general, i se poate pretinde să fie competent și onest în judecățile de valoare formulate. Asta înseamnă că nu-i putem refuza să aibă și el „propria lui măsură”, așa cum o au și creatorii de spectacol și, mai departe, așa cum o are spectacolul însuși.

Doina Papp

1. Cea mai adecvată definiție a măsurii în artă o deține muzica. În lumea sunetelor se vorbește despre *durată* (marcată chiar cu semne speciale). Ea măsoară sau, în orice caz, influențează valoarea segmentului de compoziție ori a ansamblului ei. În teatru, termenul nu poate fi transferat automat și, îndeobște, durata se referă la lungimea orară a spectacolului. Există, însă, o durată interioară în limitele căreia se pot dezvolta o acțiune, un sentiment, un conflict și pe care o... percepe artistul autentic, cu un al șaselea simț. În rest, totul e discutabil. Regulile se deduc doar din experiența comună mai multor artiști care se reclamă de la același numitor (comun). Eventual! Exemple? Lev Dodin a realizat cu ani în urmă un spectacol de cinci ore după romanul *Frați și surori* de Feodor Abramov. Respirația, suflul spectacolului erau atât de bine dimensionate, încât regizorul își ținea spectatorul „în stare” pe tot parcursul reprezentației. Cu alte cuvinte, deși lung, spectacolul avea durata potrivită măsurii lui interioare.

2. În artă nimic nu e cuantificabil în sensul comun al termenului, mate-

matic, contabil. Decât, poate, numărul de spectatori sau costurile montării.

3. Orice creator, deci și cel român, e preocupat de performanțele lui. Asta înseamnă valoare și, implicit, măsură. Cine și cum le atinge e o chestiune strict subiectivă, care ține de talentul, experiența și șansa fiecăruia de a avea colaboratori care să simtă la unison. Măsura unică o deține îndeobște regizorul. Profesionalismul lui, dar și al colegilor de echipă, face

se petrece în limitele artisticului.

10. Am răspuns mai sus.

11. Dacă este încărcătură, înseamnă că trece de limită și devine superfluă, fără măsură. Există o limită, cea a bunului-simț, înainte de limita dedusă din regula estetică, ce nu-i permite unui pictor, de pildă, să combine culorile decât într-un anumit fel. 12. Fiecare artist are momentele lui de grație și nu poate fi genial în orice moment. Așa încât nu cred că se poate face o listă de creatori, ci de

Măsură aristocratică: *Burghezul gentilom* de Molière, în regia lui Alexandru Dabija („Nottara”)

foto: Cornel Lazăr

ca toți să vorbească, în cele din urmă, aceeași limbă, să țină, cu alte cuvinte, la armonizarea contribuțiilor în beneficiul spectacolului. Dacă se gândește la public? Orice creator, e de presupus, se gândește la public. Arta e o formă de comunicare, nu? Cu atât mai mult teatrul. E adevărat că mai sunt și unii care au porniri narcisiste, orgolii și pierd din vedere scopul demersului lor. Ar fi bine ca toți să se gândească, înainte de orice, pentru cine fac spectacolul și de ce. O motivație reală netezește drumul spre reușită și cei doi poli ai ecuației – spectacolul și spectatorul – se întâlnesc, vibrând, pe aceeași lungime de undă.

4. „Urâsc genul plicticos”, spunea nu știu cine... Și eu îl urâsc! Și cred că plictiseala vine din proasta apreciere a măsurii lucrurilor.

5. Cronicarul trebuie să-și educe răbdarea. Fiecare experiență, chiar și negativă, pune la încercare măsura interioară a fiecăruia. În ceea ce mă privește, pot spune că mi-am educat acest ceas interior astfel încât să intre în rezonanță cu ora fiecărui spectacol. Dereglările sunt excluse din discuție.

6–7. Asemenea chestiuni nu se pot discuta în general. Ar fi un exces de vorbe.

8. Lipsa de talent, de măiestrie profesională sau, cum am mai spus, orgoliul nemăsurat al unora, care vor să ne spună totul deodată.

9. Repetiția este o figură de stil când

spectacole ale unor creatori care s-au apropiat de proporția de aur, adică de perfecțiune, dacă vreți. Exemple: Tompa Gábor – *Cântăreața cheală*, Valeriu Moisescu – *Mizantropul*, Liviu Ciulei – *Visul unei nopți de vară*, Vlad Mugur – *Așa este (dacă vi se pare)*, Cătălina Buzoianu – *acel neuitat Să-i îmbrăcăm pe cei goi*, ca să mă refer doar la... clasici.

13. Am spus ceva mai sus ceea ce cred despre măsura interioară a criticului și despre șansele lui de a se armoniza cu măsura interioară a creatorilor. Pentru asta e necesar un... exercițiu de cunoaștere care se dobândește în viața de spectator și de un cod comun raportat la limbajul teatral.

Sebastian-Vlad Popa

1. Măsura teatrului e paradoxul. Iar paradoxul e măsura de-măsurată a lucrurilor. Altminteri, dacă teatrul ne oferă măsura comună a lucrurilor... și nu, dimpotrivă, aventura lucrurilor părăsindu-se pe ele însele, spectacolul identităților miraculoase, la ce bun?

2. În definitiv, *expresia* însăși se naște dintr-un exces. Întrebarea s-ar citi astfel: se poate măsura excesul? Vorbim, însă, despre măsura lucrurilor în teatru, sau despre măsura construcției teatrale, despre *timp*? Măsura lucrurilor e dată de dimensiunea paradoxului în care s-au lăsat

prinse și tolerează o interpretare uneori fluctuantă a acestei dimensiuni, de la o subiectivitate la alta. În schimb, în ceea ce privește construcția timpului, măsura în artă pare a fi cuantificabilă. De această justete a măsurii se ocupă fenomenologia, iar teatrul e guvernat, asemeni tuturor artelor „în succesiune”, de o fenomenologie de tip muzical.

3. Creatorii excepționali trăiesc spec-

O măsură clasică: Iluzia comică de P. Corneille, în regia lui Alexandru Darie (Comedie)

tacolul pentru bucuria personală. Ceilalți, destui dintre ei, „se pun în slujba publicului”. Însă publicul nu e *un dat*. El e, la rândul-i, o creație, rezultanta paradoxală a exigenței și egoismului creatorului de spectacol. Când publicul nu e *opera* acestui egoism și se constituie în virtutea chemării de a afla ceva ce știe deja, nu capătă nici o consistență. Truisme.

4. În nici un caz atunci când „justetea” fenomenologică e bruscată în mod deliberat și inteligent. Astfel încât nici scurtimea, nici lungimea nu indică defecțiuni sau performanțe ale discursului artistic. Sunt lungimi splen-

6. Depinde ce fel de „unii” sunt unii și ce fel de „alții” sunt alții, în funcție de spectacol și de creatorul spectacolului. În ceea ce mă privește, la unele spectacole fac parte dintre „unii”, la altele constat că mă găsesc printre „alții”.

7. Nu sunt în măsură să răspund.

8. Alcoolul, femeile, prostia, înțelepciunea și geniul, după caz.

9. Da.

10. Nu. Lipsa de măsură trezește. Spectatorul talentat nu se plictisește. În cel mai rău caz, se enervează. Iar dacă spectatorul talentat se-ntâmplă să se plictisească, înseamnă că e dedat la viciu. Recunosc că și eu gust uneori voluptatea plictisului.

11. Încărcătura de semne are o limită – a inteligibilității, și încă o limită – a percepției. Semnele percepute dar ininteligibile pot fi, și ele, foarte fecunde. Limita aceasta – perceptibilă – aș putea-o numi a ambiguităților fecunde. Cât despre ambiguitățile nefecunde... nici nu intră în discuție. Însă eu știu că dumneavoastră mă întrebați alceva: e bine să supraîncarci spectacolul cu semne, „citate și auto-citate”? Cât se poate suporta așa ceva? Ca și în cazul altor câteva întrebări de mai sus, premisa problemei e complet falsă. Vă întreb la rândul meu: se poate abuza într-o pictură de culoarea galben? Și cât se poate suporta așa ceva? Există o limită de la care nu se mai suportă culoarea galben? Sigur că există: limita urîteniei. Dar ea nu este urîtenia culorii galben, ci a formelor pe care galbenul le îmbracă. Când spuneți: „limită perceptibilă”, vreți, de fapt, să spuneți limită *suportabilă*. Dacă are „încărcătura de semne...” o limită

Dau două exemple: Dimitrie Cantemir și Silviu Purcărete.

13. Dar criticul nu e un creator? Dacă e creator, atunci aplică fiecărui spectacol măsura propriei subiectivități. El *con-semnează* spectacolul. Dacă e doar „cronicar”, atunci trăiește iluzia că respectă „cu obiectivitate” măsurile spectacolului pe care-l... consemnează.

Carmen Stanciu

1. Indiferent de domeniu, prin măsură înțeleg un model, un etalon; iar prin lipsa de măsură, un exces cu consecințe negative. Exemple? Marii creatori (primul caz) și vina tragică (al doilea caz).

2. Nu. Cine poate spune care este justa măsură? Și, oricum, dacă toți ar/am ține cont de ea, cum am mai evolua, cum am merge înainte?

3. Sper că fiecare artist este preocupat de depășirea „măsurilor”, a modelului/modelelor la care se raportează. Și, așa cum noi toți suntem convinși că nu putem cădea în „păcatul” lipsei de măsură, de ce ar face creatorii, fie ei și români, excepție? Ei fac spectacole pentru bucuria personală și pentru bucuria publicului. Când lucrurile *sunt* bine măsurate și bucuria e generală, se cheamă oare că au găsit justa măsură? Când lucrurile *nu sunt* bine măsurate și se bucură doar unul dintre cei doi „parteneri”, putem vorbi oare de lipsă de măsură?

4. Când lucrurile nu sunt bine... măsurate și spectacolul e nereușit – ceea ce nu înseamnă neapărat că e lipsit de măsură. Atunci lucrurile nu se „leagă”, deși, aparent, proporțiile nu deranjează. Exemple: *Hamlet* de William Shakespeare la Teatrul „Bulandra”, regia: Liviu Ciulei și *Timon din Atena* de William Shakespeare la Teatrul Național din Craiova, regia: Mihai Măniuțiu.

5. Cum pentru primele două cazuri mi-am spus deja părerea, nu-mi mai rămâne de completat decât că reacția mea în fața unei cronici *nedrepte* (adică lipsite de măsură, într-un sens sau celălalt) este un sentiment acut de jenă. Care mă împiedică să dau exemple.

6. O întrebare-capcană? *Excesul* este, prin definiție, o abatere de la măsură. Ce altceva ar mai fi de spus? Sau de justificat?

7. Regie. Exemple: *Zoon erotikon* – un spectacol de Mihai Măniuțiu și *Bluescape* – un spectacol de Radu Afrim.

8. Lipsa de măsură.

Măsură internațională: Andrei Șerban – *Cine are nevoie de teatru?* de T. Wertenbaker (TNB)

dide și scurtimi tulburătoare în veci. Tocmai aceste exagerațiuni exemplare dau măsura operei de artă, precum o poate da conformismul geometric cel mai riguros.

5. Mi se bate ochiul stâng. Alteori mă năpădește o bucurie sălbatică.

suportabilă? Da, are: a frumuseții și a emoției. Dar asta nu înseamnă că „încărcătura de semne”, de „citate și auto-citate” nu e virtual nelimitată.

12. Cunosc maeștri ai măsurii și mai ales ai de-măsurii, pentru care, nu-i așa?, simțul măsurii e nemăsurat.

9. Dacă prin „repetare” se înțelege „dreptul” creatorului de spectacol (fie el regizor, coregraf, scenograf sau interpret) de a avea un stil („drept” recunoscut în pictură, literatură etc.), da. Și îmi vin în minte spectacolele realizate în ultimii zece ani de Silviu Purcărete.

10. Logic.

11. Ansamblul de semne, simboluri, citate și auto-citate des întâlnite la un creator le definesc prin „stil” sau „amprentă personală”. Atunci când le percepem ca pe o „încărcătură” putem însă conchide că s-a depășit limi-

ta. Aș putea defini situația din urmă drept *pierdere a măsurii*.

12. Cunosced creatori români care au simțul măsurii, dar nu întotdeauna acesta se reflectă și în creațiile lor. Și viceversa. Deși de această dată nu au fost solicitate, simt nevoia să dau câteva exemple: **Piticul din grădina de vară și Orestia**, regia: Silviu Purcărete; **Măestrul și Margareta și Fuga**, regia: Cătălina Buzoianu; **Visul unei nopți de vară**, regia: Liviu Ciulei; **Romulus cel Mare**, regia: Sanda Manu; **Saragosa – 66 de zile**, regia: Alexandru Dabija; **Adunarea păsărilor și Sânzi-**

ana și Pepelea, regia: Cristian Pepino; **...au pus cătușe florilor...**, regia: Alexander Hausvater; **Dama cu camelii**, regia: Răzvan Mazilu; **Richard al III-lea**, regia: Mihai Măniuțiu; **Victor sau copiii la putere**, regia: Gelu Colceag; **1794**, regia: Alexandru Darie; **Jocul de-a măcelul**, regia: Beatrice Bleont; **Cine are nevoie de teatru?**, regia: Andrei Șerban.

13. Da și iar da. Cu alte cuvinte, est *modus in rebus*...

Anchetă realizată de
Alina Mang și Marinela Tepeș

Spun puncte de vedere

Măsură pentru (ne)măsură

Nu-mi dau seama dacă ancheta despre măsură, inițiată de revista „Scena”, va fi pornit dintr-o exasperare a unei critici cum-pănite, confruntată cu o explozie de stridente și de neisprăveli, sau e numai un oportun capriciu al unor redactori în căutare de – cuvânt la modă – provocări. Oricum, nu-i de mirare să ne preocupe asemenea teme într-o societate precum a noastră, cu echilibrele hăite și împotmolită sub semnul anomiei. Aproape că nu-i zi (era să zic de la Dumnezeu) în care să nu te izbești de fel de fel de drăcovenii. Te poți aștepta ca din atâta zghihuală și tâmbălău ceva să năpădească și în spațiul scenic. Că doar nu numai omul, ci și teatrul stă sub vreme.

Nici vorbă, fieștece montare își reclamă propria ei măsură, în pofida oricărui țepăan canon. Cutare piesă cere agitație colorată și năzdrăvan giumbușluc. Sau șturm de ritmuri. Sau glacială rigoare. Se poate întâmpla și să pierzi (să desfizi...) măsură, sub imperiul unei dumnezeiești (sau demonice) inspirațiuni. Dar atunci și se pretinde un amănunt, acolo: talent. Geniul e necanonic. Dacă e!...

Dacă nu, riscul nu-i departe. Ne dăm de-a dura în micul infern format din tropăieli, fugăreli, țipete, trăsneli și alte alea – iefinătăți și aiureli care, cu sau fără „ingredientul” vulgarității (la mare căutare în mahalaua mare), nu înseamnă o înnoire de limbaj, ci țin de un sport din soiul celor care fac mult zgomot pentru (mai) nimic și vânăre de vânt. Noutatea nu-i neapărat gestantă a valorii. Și apoi, s-au mai

văzută și prunçuți dintr-ăștia, post-moderniști, săracii, născuți morți.

Că nu e sănătos ca lucrurile să rămână înțepenite în proiectul îndătinat, se foarte înțelege. Suntem heraclitieni, ce naiba! vorba e: când cazul se ivește, cum le deștepenim? Forțând „convențiile” cu orice preț? Pariind, avangardiști până în unghiile gata să zgârie, numai și numai pe experiment? Dar oare experimentul, exhibit în public, n-o fi o indecență? Sau, când și se bagă în ochi mai știu eu ce ipșaține, vreo scâlâmbăială care face tumbe spre nicăieri, „conservatorismul” nostru nu-i agresat de o impostură? Să caute băieții, dacă au imboldul. Dar să iasă în lume, în lumea bună, atunci când vor fi găsit! Altminteri, ei cad sub incidența bănuiei că (unii, mă rog) nu sunt în stare să facă teatru performant și umblă cu șoalda unor subterfugii și cacealmiste ostentațiuni. Poate că unii componenți ai „nonconformistei” echipe de comando nici nu prea știu ce vor. De ce să le suport eu exercițiile vane de (simili)inventivitate, când, gândind în termeni de „alternativă”, nu simt chemarea să asist la moșirea chinuită a unor șeptilici? Las altora, muncii de puseuri masochiste, disconfortul de a se vâri prin pivnițe, prin hangare sau în vreo cușcă, unde să se trezească, feri Doamne, cu o pungă de plastic trasă peste ochi, să se lase improșcați cu vopsea și cu alte antiburgheze materii, să fie insultați, ciupiți, îmbrânchiți. Ca o curiozitate, treacă-meargă! Dar să nu mi se impună, teroristic, atari excenricități drept singura cale. Să fiu, deci, scutit, de agresivități exclu-

siviste, mergând de la infatuarea ca și adolescentină și sofisticăria puțoistă până la istericaua intoleranței.

Să fie și *altfel*, rezon! Dar să fie *numai altfel*, las rătăcirea asta duduilor zăltate, prompte în a-și da poalele altfelității peste cap, și junilor teribiliși, elitiști și futuriști, ațâțați de dezmațul formelor cu îndoielnic fond. În strașnica lor, de neîmblânzit, iactanță, militanții radicali ai „reformei” nu pregetă să arunce la coș cam tot ce ține de trecutul de până adineauri. Revoluția continuă... În jeturi acide sau cu violență necontrolată, cu prelungi strâmbături din nas ori cu sictir mitocănesc, adepții „alternativei”, un pic agramați (dac-ar deschide un dicționar ar vedea ce-i aia!), pariază, nu rareori, pe chestii care le satisfac gustul deviat, apetitul pentru extravaganță: disonanță, bizaria, bizarmonia. Te simți și stânjnit, sub căutătura lor încrunțată și plină de ifos, să spui că nu te tentează exhibiționismul și că aștepti de la un spectacol (și de la o piesă de teatru) să-ți transmită un fior de emoție, să aibă coerență, să aibă stil. Farmec, de ce nu? Și încă: story, personaje, atmosferă. E măsurariul meu, poate „nostalgic”, dar ce să fac? El poartă pecetea firii mele și a unei experiențe de viață și de lectură. Și n-am deloc de gând să-l lepăd doar fiindcă rebeliști arțăgoși se dau de ceasul... „alternativei” ca să-și instituie dictatura. Dincolo de manifeste și de mode, între entertainment și abisalitate, semnele harului mă încântă. Restul... e zarvă și opinteală în deșert.

Florin Faifer